

นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
Strategic Innovation to Develop Integrated Sustainable Creative Tourism in Wat Thongnophakhun Community, Khlongsan District, Bangkok

พยอม ธรรมบุตร
Payom Dhamabutra

สาขาการจัดการการท่องเที่ยว วิทยาลัยการจัดการ มหาวิทยาลัยพะเยา
Tourism Management, College of Management, University of Phayao

Corresponding email: payom0942@gmail.com

Received: 25 June 2021; Revised: 3 September 2021; Accepted: 10 September 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร 2. เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน โดยใช้นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 32 คนจากภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน และนักท่องเที่ยว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจทรัพยากรในชุมชน การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และการประชุมระดมความคิดเห็น โดยความถูกต้องเชิงเนื้อหาเพื่อสรุปประเด็นสำคัญในภาพรวม

ผลการวิจัยพบว่า 1. ชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร มีทรัพยากรที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากปรากฏการนำเอาวัฒนธรรมชุมชนมาต่อยอดในการสร้างมูลค่าเพิ่มที่เกิดประโยชน์ใน 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในชุมชนวัดทองนพคุณ ผู้ให้ข้อมูลหลักได้ร่วมกำหนดตราสินค้า (แบรนด์) เพื่อสะท้อนถึงนวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ 4 รูปแบบ คือ 1. ท่องเที่ยววัดทองสองธรรม โดยใช้กลวิธีการทำบุญรูปแบบใหม่เพื่อดึงดูดความสนใจ 2. แกะรอยพุทธศิลป์สู่แก่นพุทธศาสตร์ ใช้การพัฒนาจิตใจตามแนวไตรสิกขา เพื่อสร้างระบบทัศนคติและกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ 3. ท่องเที่ยวจิตอาสา พัฒนาผู้ประกอบการใหม่ด้านการท่องเที่ยวอาหารและศิลปวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และ 4. ท่องเที่ยวคลองสานเสมือนจริง เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวโดยใช้สื่อผสม (มัลติมีเดีย) ให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงการท่องเที่ยวถึงผ่านช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ สอดคล้องการประสบการณ์นักท่องเที่ยว ในช่วงที่มีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อีกด้วย

คำสำคัญ : นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์, การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์, การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

The purposes of this research were to 1. Investigate the potentials of Wat Thongnophakhun Community to develop integrated sustainable creative tourism with strategic innovation 2. Propose approaches to develop integrated sustainable creative tourism with strategic innovation in Wat Thongnophakhun Community, Khlongsan District, Bangkok. This research used qualitative method with the participatory action research (PAR). Data were collected from 32 key informants belonging to public sector, private sector, people, and tourists visiting Wat Thongnophakhun Community, Khlongsan District. Research Instruments were Community study checklists, tourism resource audit checklists and a structured in-depth interview and focus group form data were verified and analysed with triangulation and content analysis method

The study revealed that 1. Wat Thongnophakhun Community had remarkable natural and cultural tourism resource potential, an integrated sustainable tourism management potential, participation to develop tourism potential from the community the temple and the school and activity creation potential to raise environmental awareness and to develop people and tourist mind practice. 2. Approaches to develop creative tourism in this community with strategic innovation were to create 4 tourism brands with 4 brand positions: Brand No. 1: Experiencing Dhamma in nature at Wat Thongnophakhun with 2 strategic innovations: a fundamental way of merit making: transforming the village into a pleasant place to live in and adoptive co-management to preserve the environment. Brand No. 2: From Buddhist art to Buddhist cosmic law, mind practice with the threefold training using paradigm and value strategic innovation. Brand No. 3: Volunteer tourism, training food and temple art startup guides with community paradigm shift from capitalism economy to sufficient economy. Brand No. 4: Virtual Wat Thongnophakhun to make Thai Buddhist Temple known around the world, using 2 strategic innovations: Virtual Tourism and Augmented Reality Tourism.

Keywords : Strategic Innovation, Creative Tourism, Sustainable Development

บทนำ

ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – พ.ศ. 2580) ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน โดยตั้งเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น ในยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้กำหนดประเด็นกลยุทธ์ในการสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยด้านการท่องเที่ยว ได้แก่

ยุทธศาสตร์การสร้างความปลอดภัยหลายด้าน การท่องเที่ยว โดยการรักษาความเป็นจุดหมายปลายทางที่โดดเด่นและที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลกโดยดึงดูดนักท่องเที่ยวทุกระดับและเพิ่มสัดส่วนของนักท่องเที่ยวคุณภาพสูง มุ่งพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวให้มีมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้นด้วยอัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทย และใช้ประโยชน์และข้อมูลจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างสรรค์คุณค่าทางเศรษฐกิจ และความปลอดภัยของการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับทิศทาง และแนวโน้มของตลาดยุคใหม่ โดยการสร้างและใช้ประโยชน์จากข้อมูลขนาดใหญ่ รวมทั้งเทคโนโลยีและนวัตกรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว และการส่งเสริมการตลาด

ในแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว ยังได้ให้ความสำคัญแก่กลยุทธ์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม โดยการสร้างและพัฒนาสินค้าและบริการด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ความคิดสร้างสรรค์ ทูทางวัฒนธรรม การสร้างภาพลักษณ์และการจัดทำแผนพัฒนาเมืองและชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่น โดยส่งเสริมการท่องเที่ยวตามฤดูกาลและศักยภาพของพื้นที่ ทั้งการท่องเที่ยววิถีชุมชน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยววิถีพุทธ เพื่อให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยววิถีพุทธที่โดดเด่น รวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางน้ำ ได้แก่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมลุ่มน้ำที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น เนื่องจากประเทศไทยมีจุดเด่นด้านแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำที่สวยงามและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ร้อยเรียงเรื่องราวประวัติศาสตร์วิถีชีวิต วัฒนธรรมไทยตามเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ โดยเฉพาะกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางที่โดดเด่นในภูมิภาค เป็นมหานครที่มีคลองถึงประมาณ 1,400 คลอง จึงมีการท่องเที่ยวทัวร์แม่น้ำเจ้าพระยาและคลองต่าง ๆ เชื่อมโยง มีการพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยววิถีชีวิตริมน้ำที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นอย่างยิ่ง

คลองสานเป็นเขตหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ที่มีศักยภาพสนับสนุนกลยุทธ์ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม โดยวิสัยทัศน์ของเขตคลองสานคือ “แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนเข้มแข็ง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืน” ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยว คือ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประชาชนมีความตระหนักถึงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามของไทย ทั้งนี้คลองสาน เป็นหนึ่งในย่านประวัติศาสตร์สำคัญของกรุงเทพมหานคร เป็นย่านเก่าแก่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีมรดกวัฒนธรรมทรงคุณค่าของคนหลากหลายศาสนา แต่ปัจจุบันคลองสานกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง เช่น ศูนย์การค้าขนาดใหญ่ รถไฟฟ้าสายสีทอง อันนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลง รวมถึงอสังหาริมทรัพย์ของภาคเอกชนบนพื้นที่ริมแม่น้ำ ซึ่งเป็นอาคารสูง ที่อาจนำไปสู่การบดบังทัศนียภาพ ตลอดจนวัฒนธรรมเก่า ซึ่งเป็นประเด็นสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ การวิจัยนี้ได้กำหนดให้ชุมชนวัดทองนพ เป็นศูนย์กลางในการสะท้อนคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตของคนคลองสาน ในฐานะพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมฝั่งธนบุรี เพื่อศึกษาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่จะนำไปสู่การกำหนดนวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ บนต้นทุนที่มีอยู่เดิม ผสานแนวทางพัฒนาทุกมิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน โดยใช้นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

1. ขอบเขตการวิจัย

1.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ Creative Tourism Thailand: REAL ประกอบด้วย Reciprocating: แลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม/Experiencing: มีประสบการณ์ตรงในพื้นที่ท่องเที่ยว/Appreciating: ชื่นชมและเข้าใจจิตวิญญาณของพื้นที่/Lifelong Learning: เรียนรู้สิ่งใหม่เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพของตนเองอย่างไม่สิ้นสุด

1.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ ชุมชนวัดทองนพคุณ แขวงคลองสาน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง

1.3 ขอบเขตด้านประชากร ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) การเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยนักวิจัยเพิ่มจำนวนตัวอย่างไปเรื่อย ๆ จนถึงจุดที่ข้อมูลถึงจุดอิ่มตัว (Data Saturation in Sampling) ซึ่งผลที่ได้ ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน (บ้าน วัด โรงเรียน) และนักท่องเที่ยว รวมจำนวนทั้งสิ้น 32 คน ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย

1.4 ขอบเขตระยะเวลา การวิจัยนี้ดำเนินการช่วงเดือนมกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2564

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสำรวจทรัพยากร เป็นการสำรวจทรัพยากรและศักยภาพที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ Creative Tourism Thailand: REAL

2.2 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) เป็นการวิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บูรณาการร่วมกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2.2 การประชุมระดมความคิดเห็น เป็นการร่วมกันกำหนดนวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในพื้นที่ศึกษา

3. การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการศึกษาเอกสารข้อมูลทุติยภูมิและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมแนวคิดทฤษฎีของการใช้นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในชุมชนวัดทองนพคุณ ทั้งนี้ทำการเก็บข้อมูลปฐมภูมิในภาคสนามโดยใช้เครื่องมือและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และการประชุมระดมความคิดเห็น โดยผู้วิจัยได้ร่วมทำการศึกษาวิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากภาคีต่าง ๆ เพื่อสรุปข้อมูลปฐมภูมิ ด้านการศึกษาชุมชนวัดทองนพคุณ ใช้แบบสำรวจทรัพยากร ด้านการท่องเที่ยวใช้การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และสังเคราะห์แนวทางและนวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ ด้วยการระดมความคิดเห็น เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนวัดทองนพคุณตามแนวคิดทฤษฎีของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตรวจสอบข้อมูลผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูลในด้านเวลา สถานที่ และแหล่งข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกันในพื้นที่วิจัยเพื่อความถูกต้องของข้อมูล (สฤงค์ จันทวานิช, 2558) ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดความสำคัญ จำแนกกลุ่มเนื้อหาและสรุปประเด็นสำคัญในภาพรวม (เอี่ยมพร หลินเจริญ, 2554)

สรุปผลการวิจัย

1. ศักยภาพของในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ชุมชนวัดทองนพคุณ ตั้งอยู่ในแขวงคลองสาน เขตคลองสานเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่รอบวัดทอง นพคุณในชอยสมเด็จเจ้าพระยา ในภาพรวมชุมชนวัดทองนพคุณซึ่งประกอบด้วยบวร คือบ้าน วัด โรงเรียน เป็นชุมชนหมู่บ้านโบราณที่มีมานานถึง 3 ยุค คือ กรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ เป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนสถานของพหุวัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นชุมชนค้าขายของท่าเรือเก่าแก่ของพ่อค้าจีน อินเดีย และชาติต่าง ๆ ที่มาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และต้นกรุงรัตนโกสินทร์ จากการใช้แบบสำรวจพบว่า ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ แม่น้ำเจ้าพระยา ทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่ วัดทองนพคุณ ซึ่งมีพระอุโบสถ พระประธาน จิตรกรรมฝาผนังแนวสัจจะนิยมของสกุลช่างขรัวอินโข่ง พระวิหารศิลปะจีนสมัยรัชกาลที่ 3 ศาลเจ้าและวิหารจีนมหายานและเจดีย์เงิน “ละ” ของมูลนิธิจีจินเกาะ ตลอดจนป้อมป้องกันจามิตรสร้างสมัยรัชกาลที่ 4 ในภาพรวม ชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนเนื่องจากชุมชนมีความพร้อมในศักยภาพ ซึ่งพิจารณาผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน มีการบูรณาการระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนร่วมกันจัดการแบบปรับได้ (Adaptive Co-Management) ซึ่งเป็นการรวมพลังของสำนักงานเขตคลองสาน ประกอบไปด้วยกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของพื้นที่ ได้แก่ โครงการสร้างแผนยุทธศาสตร์และแผนการตลาดยุคดิจิทัล เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โครงการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวและเส้นทางจักรยาน โครงการปรับสภาพแวดล้อมของชุมชนให้เป็นรมณีย์ โครงการปลูกต้นไม้ในพระพุทธประวัติ เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นสาละ ต้นรัง มีการร่วมปลูกต้นไม้พี่ซผักสมุนไพรพื้นบ้าน โครงการร้านศูนย์บาท โครงการดักไขมันและบำบัดน้ำเสีย โครงการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ ตลอดจนโครงการปรับภูมิทัศน์บริเวณชุมชนวัด โรงเรียน และศาลาทำน้าวัดทองนพคุณเพื่อสุขอนามัยและส่งเสริมการท่องเที่ยว ในด้านจิตเจ้านั้น มีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Innovation) คือการเปลี่ยนกรอบความคิดจากการพัฒนากายและวัตถุมาสู่การพัฒนาจิตของคนในชุมชน ภายใต้โครงการอบรมการปฏิบัติจิตตามแนวไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โครงการศึกษาพุทธศิลป์เพื่อแกะรอยไปสู่แก่นแท้ของพุทธศาสนา โครงการสร้างคู่มือการสื่อความหมายของการเชื่อมโยงโลกสมมติกับโลกปรมาตย์ที่แท้จริงในชุมชนวัดทองนพคุณ โครงการฝึกสติและฝึกสมาธิในชีวิตประจำวัน

(ในเชิงเอื้อ) พระอรหันต์จี้กง พระศรีอริยเมตไตรยโพธิสัตว์ ชั้นบนสุดประดิษฐานพระพุทธเจ้าแบบมหายานสามพระองค์ ได้แก่ พระอมิตาภพุทธเจ้า พระศากยมุนีพุทธเจ้า พระโฆษชัยคุรุไวฑูรยประภาพุทธเจ้า เพื่อโปรดมวลหมู่สรรพสัตว์และเหล่าสรรพวิญญาณทั้งหลายในท้องน้ำเจ้าพระยา 5. วัดทองธรรมชาติวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร เดิมเรียกชื่อวัดทองบน เนื่องจากมีวัดอีกแห่งคือวัดทองล่างหรือวัดทองนพคุณ ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยในครั้งนี้

ภาพที่ 2 วัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

อาจกล่าวได้ว่า ชุมชนวัดทองนพคุณมีศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ในส่วนที่เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนด้านทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งนี้พบว่าชุมชนแห่งนี้มีทรัพยากรทั้งประเภทรูปธรรมที่จับต้องได้และประเภทนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ ทั้บซ้อนอยู่ร่วมกัน จึงควรนำทรัพยากรท่องเที่ยวธรรมชาติทั้งหมดเชื่อมโยงเข้ากับระบบไตรลักษณ์ของสภาวะธรรมในการผลิตสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อต่อยอดและเพิ่มทั้งคุณค่าและมูลค่าแก่ทรัพยากรธรรมชาติทั้งหมด โดยการสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อปลูกจิตสำนึกแก่ชุมชนและนักท่องเที่ยวด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะเป็นการสนองนโยบายของยุทธศาสตร์ชาติด้านการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (ยุทธศาสตร์ชาติ ปี พ.ศ. 2561 – 2580)

2. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน โดยใช้นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม และการระดมความคิดเห็น พบว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวสร้างสรรค์สัมผัสเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนแบบพอเพียง นำไปสู่การสร้างผู้ประกอบการใหม่ (Startups) ด้านการท่องเที่ยว มีคฤหบดีก่นำเที่ยวของชุมชนวัดทองนพคุณ มีกระบวนการพัฒนาชุมชน จากการพัฒนาบนฐานของเศรษฐกิจกระแสหลักทุกนิยมนสู่การพัฒนาชุมชน หมู่บ้านบนฐานของพุทธเศรษฐศาสตร์ รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง และนวัตกรรมการเปลี่ยนกระบวนการคิดเชิงรัฐศาสตร์การเมืองในการพัฒนาชุมชนระดับหมู่บ้าน จากประชาธิปไตยการใช้อำนาจทางอ้อมผ่านผู้แทน (Representative Democracy) มาเป็น ประชาธิปไตยทางตรงแบบปกครองตนเอง (Self Government Local

Democracy) มีโครงการอบรมผู้ประกอบการใหม่ด้านมัลติเทคโนโลยีทางด้านผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหาร โครงการอบรมทักษะการพัฒนาชุมชนด้วยหลักเศรษฐกิจพอเพียง โครงการอบรมแนวทางสร้างสภาพผู้นำหมู่บ้าน ชุมชนและแนวทางสร้างแผนพัฒนาชุมชนโดยชุมชน โครงการอบรมทักษะการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงแบบองค์รวมในชีวิตประจำวัน เช่น การบริโภคแบบพอเพียง มีการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยี (Technology Innovation) ได้แก่ เทคโนโลยีด้านการท่องเที่ยวเสมือนจริง (Virtual Tourism : VT และ Augmented Reality Tourism : ART) จัดเป็นนวัตกรรมในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ที่เปลี่ยนกระบวนการผลิต (Process Innovation) เป็นนวัตกรรมที่เพิ่มคุณค่า (Value Innovation) กับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในพื้นที่ จากความสำคัญดังกล่าว สามารถนำศักยภาพมากำหนดเป็นตราสินค้า (แบรนด์) ซึ่งเป็นแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ของชุมชนวัดทองนพคุณ

ภาพที่ 3 การสัมภาษณ์ และการประชุมระดมความคิดเห็น กับกลุ่มบวรในพื้นที่ศึกษา
ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

จากสัมภาษณ์และระดมความคิดเห็น พบว่าศักยภาพของชุมชนวัดทองนพคุณในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร สามารถกำหนดนวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักของชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน ได้สรุปพร้อมกันดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ของชุมชนวัดทองนพคุณ

ตราสินค้าการท่องเที่ยว สร้างสรรค์	นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์	นวัตกรรมชุมชน
รูปแบบที่ 1 เส้นทาง ท่องเที่ยว วัดทองสอง ธรรม : สัมผัสธรรม ท่ามกลางธรรมชาติริม ฝั่งเจ้าพระยา เพื่อ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	<ol style="list-style-type: none"> 1. การทำบุญพื้นฐานคือทำหมู่บ้านให้เป็นรมณีย์ 2. Adaptive Co- Management ระหว่างเขตคลองสาน บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม 3. นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. นวัตกรรมชุมชนวัดทองนพคุณ 2. นวัตกรรมพระสงฆ์ สามเณร 3. นวัตกรรมคณาจารย์และนักเรียน
รูปแบบที่ 2 แกะรอย พุทธศิลป์สู่แก่นพุทธ ศาสตร์เพื่ออนุรักษ์ ประเพณีและพัฒนา จิตใจตามแนวไตรสิกขา : ศิล สมาธิ ปัญญา	<ol style="list-style-type: none"> 1. นวัตกรรมเชื่อมโยงศิลปกับการปฏิบัติจิตตามแนวไตรสิกขา 2. นวัตกรรมกระบวนการทัศน์ (Paradigm Innovation) 3. นวัตกรรมคุณค่า (Value Innovation) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. นวัตกรรมชุมชนวัดทองนพคุณ 2. นวัตกรรมพระสงฆ์ สามเณร 3. นวัตกรรมคณาจารย์และนักเรียน
รูปแบบที่ 3 ท่องเที่ยว สร้างสรรค์ สัมผัส เศรษฐกิจวัฒนธรรม ชุมชนแบบพอเพียง เพื่อ สร้างผู้ประกอบการใหม่ (Startups) ด้านสตรี หัตถ์และ มัคคุเทศก์นำ ชมวัด	<ol style="list-style-type: none"> 1. นวัตกรรมพัฒนาจากเศรษฐกิจกระแสหลักทุนนิยมสู่เศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนแบบพอเพียง เพื่อเป็นรากฐานใหม่ของประชาธิปไตย (Community Sufficiency Economy For Localisation) 2. นวัตกรรมเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาชุมชน 	<ol style="list-style-type: none"> 1. นวัตกรรมชุมชนวัดทองนพคุณ 2. นวัตกรรมพระสงฆ์ สามเณร 3. นวัตกรรมคณาจารย์และนักเรียน
รูปแบบที่ 4 ท่องเที่ยว วัดทองคลองสานเสมือน จริงจากวัดทอง off line สู่ on line	<ol style="list-style-type: none"> 1. นวัตกรรมเทคโนโลยีดิจิทัล 2. Virtual Tourism 3. Augmented Reality Tourism 4. นวัตกรรมการผลิต (Production Innovation) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. นวัตกรรมชุมชนวัดทองนพคุณ 2. นวัตกรรมพระสงฆ์ สามเณร 3. นวัตกรรมคณาจารย์และนักเรียน

ที่มา: ผู้วิจัย (2563)

จากตารางที่ 1 สามารถทำการอธิบายแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ของชุมชนวัดทองนพคุณ ได้ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 “เส้นทางท่องเที่ยววัดทองสองธรรม : สัมผัสธรรมท่ามกลางธรรมชาติ ริมน้ำเจ้าพระยา เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” คือ นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ (Paradigm Innovation) ได้แก่ การใช้นวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดในการพัฒนาจากแนวคิดเดิม ๆ ที่เคยทำกันมาก่อน ได้แก่ นวัตกรรมจากหลักธรรมของพุทธศาสนา : การทำบุญพื้นฐานคือ การทำหมู่บ้านให้เป็นรมณีย์ โดยพุทธศาสนามีความคิดว่าคนจะอยู่กันดี จะพัฒนาจิตใจ จะพัฒนาปัญญาได้ผลก็ต้องให้เขามีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมที่ดี สร้างสรรค์จัดสรรชุมชนหมู่บ้านตั้งแต่วัตถุและสิ่งแวดล้อม (Environment) ให้เป็นสภาพที่เกื้อหนุนชีวิตด้วยการทำบุญขั้นพื้นฐาน คือ ทำหมู่บ้านให้เป็นรมณีย์เสียก่อน

รูปแบบที่ 2 “แกะรอยพุทธศิลป์สู่แก่นพุทธศาสตร์เพื่ออนุรักษ์ประเพณีและพัฒนาจิตใจตามแนวไตรสิกขา : ศีล สมาธิ ปัญญา” เป็นนวัตกรรมการสร้างคุณค่า (Value Innovation) โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างคุณค่าที่นำเสนอให้ลูกค้าแตกต่างจากคู่แข่ง ดังปรากฏในแนวคิด “กลยุทธ์ทะเลสีน้ำเงิน” (Blue Ocean Strategic : BOS) ที่ค้นหาความต้องการใหม่ๆ ของลูกค้า ตลาดใหม่ๆ ธุรกิจใหม่ๆ ที่ยังไม่มีใครทำสิ่งใหม่ ๆ นี้ต้องมีลักษณะเป็นนวัตกรรมที่มีคุณค่า โดยการวิเคราะห์ 4 ด้าน คือ 1 การยกเลิก (Eliminated) สินค้าที่เคยคิดว่าลูกค้าต้องการ 2 การลด (Reduced) การนำเสนอคุณค่าอย่างให้ต่ำกว่าอุตสาหกรรม 3 การเพิ่ม (Raised) ปัจจัยบางอย่างให้สูงกว่าอุตสาหกรรม 4 การสร้าง (Created) คุณค่าบางอย่างที่ไม่เคยมีใครนำเสนอในอุตสาหกรรมมาก่อน สร้างอุปสงค์ใหม่ อุปทานใหม่มองภาพรวมและเห็นสิ่งที่ลูกค้าต้องการอย่างแท้จริง โดยนวัตกรรมการสร้างคุณค่าเป็นนวัตกรรมที่นำมาใช้พัฒนาแบรนด์ที่ 2 ได้อย่างเหมาะสมโดยพิจารณาจากสถานการณ์จริงในปัจจุบัน มีคฤหบดีที่น่าหนักท่องเที่ยวมาชมวัดในพุทธศาสนาทุกวันนี้จะสื่อความหมายเกี่ยวกับศิลปะไทยซึ่งเป็นพุทธศิลป์ คือ ศิลปะที่สะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างละเอียด โดยไม่ค่อยมีการพูดถึงแก่นของพุทธศาสนา วัดและพระอุโบสถโดยเฉพาะ จึงเป็นเพียงห้องเรียนการเรียนรู้การสอนการให้ความรู้ด้านศิลปะเท่านั้น และไม่ใช่อันที่อันศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพุทธจะเข้ามาในบริเวณพุทธาวาส เพื่ออยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อสักการะและปฏิบัติจิตเป็นการบูชาที่สูงที่สุด ด้วยเหตุฉะนั้น จึงต้องนำนวัตกรรมเชิงพุทธศาสตร์ด้านกระบวนทัศน์มาใช้ในการพัฒนาจิตใจตามแนวไตรสิกขา : ศีล สมาธิ ปัญญา” เพราะพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติจิต ไม่ใช่ศาสนาเพื่อนำมาเรียนรู้เท่านั้น การปฏิบัติจิตเป็นหัวใจของพุทธศาสนาเป็นแก่นพุทธศาสน์ เป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนที่เป็นชาวพุทธแท้

รูปแบบที่ 3 “ท่องเที่ยวสร้างสรรค์สัมผัสเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนแบบพอเพียงเพื่อสร้างผู้ประกอบการใหม่ (Startups) ด้านการท่องเที่ยวเชิงอาหารและมัคคุเทศก์นำเที่ยวชุมชนวัดทองนพคุณ และเพื่อสร้างชุมชนหมู่บ้านให้เป็นฐานใหม่ของประชาธิปไตยท้องถิ่นแบบปกครองตนเอง” ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนกระบวนกรคิด ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รัฐศาสตร์ การปกครอง นวัตกรรมเชิงพุทธศาสตร์ที่นำมาใช้คือการเปลี่ยนจุดยืนและมโนทัศน์ (Concept) ของการพัฒนา โดยเลื่อนไหลจากการพัฒนาบนฐานเศรษฐกิจกระแสหลักแบบทุนนิยมที่ทำกันอยู่ทั่วโลกในปัจจุบันมาสู่การพัฒนาตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ตามแบบเศรษฐกิจพอเพียง สิ่งที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักทุนนิยมแบบตะวันตกให้ความสำคัญมากที่สุด คือ การมุ่งหวังการแสวงหากำไรสูงสุด การส่งเสริมการแข่งขัน การตอบสนองความต้องการสูงสุด แต่มีปัจจัยหนึ่งที่ถูกกละเลย และไม่เคยมีการพูดถึงเลย คือ “จิต” จิตเป็นองค์ประกอบที่หายไปจากกระบวนกรผลิต เพื่อความยั่งยืนและสันติสุข การผลิตจึงไม่ยั่งยืนและนำมาแต่ปัญหาและความไม่สงบสุขแก่สังคมเศรษฐกิจโลกทุกวันนี้

รูปแบบที่ 4 “ท่องเที่ยววัดทองคลองสานเสมือนจริง จากวัดทอง off line สู่วัดทอง on line บนอินเทอร์เน็ต และแนวทางปฏิบัติจิตสู่การพันทุข์ของพระพุทธศาสนาเสนอแก่ชาวโลก” นั้น นวัตกรรมเทคโนโลยีด้านการท่องเที่ยวเสมือนจริง (VRT) และการเพิ่มข้อมูลความเป็นจริงด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น (ART) ให้กับ VRT นั้นเอง เพื่อสร้างประสบการณ์เสมือนจริง (Virtual Platform) ให้กับลูกค้าและนักท่องเที่ยวได้มาประสบการณ์ที่เหมาะสมกับการมาถึงของนวัตกรรม 5G ซึ่งสามารถนำมาผนวกกับ VRT และ ART เพื่อขับเคลื่อนภาคธุรกิจบริการและการท่องเที่ยว ร่วมกับเทคโนโลยี Cloud, AI และ Big Data เพื่อช่วยสร้างมิติการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างทัวร์เสมือนจริง (Virtual Tour) มาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนโดยการสร้างการจดจำวัดทองนพคุณแบบ On line เพื่อเผยแพร่ศิลปะและแก่นแท้ของพุทธศาสนาออกสู่สายตาชาวโลก การมีโครงการปฏิบัติธรรม ฝึกจิต ฝึกสมาธิ On line จะส่งเสริมให้ทั้งพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจในการท่องเที่ยวมิติจิตแนวพุทธศาสนาทั่วโลกมีโอกาสเริ่มปฏิบัติจิตเพื่อสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าทางจิตใจแก่ตนเอง

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ในชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร” สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์จากการวิจัยนี้ คือ นวัตกรรมเชิงกระบวนการที่ต้น (Paradigm Innovation) ที่สอดคล้องกับ ป.อ. ปยุตโต (2562) ที่กล่าวว่า การใช้นวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดในการพัฒนาจากแนวคิดเดิม ๆ ที่เคยทำกันมาก่อน เป็นนวัตกรรมการสร้างคุณค่า (Value Innovation) โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างคุณค่า จากสถานการณ์จริงในปัจจุบัน ทั้งนี้ พยอม ธรรมบุตร (2563) กล่าวว่า การนำนวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ด้านกระบวนการที่ต้นมาใช้ ต้องเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนแบบพอเพียงเพื่อสร้างผู้ประกอบการใหม่ (Startups) ให้มีความสำคัญกับการเปลี่ยนกระบวนการคิด ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รัฐศาสตร์ การปกครอง นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ที่นำมาใช้คือการเปลี่ยนจุดยืนและมโนทัศน์ (Concept) สำหรับการท่องเที่ยวนั้น เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมเชิงกระบวนการที่ต้น (Paradigm Innovation) และนวัตกรรมเชิงกระบวนการ (Process Innovation) เช่นกรณี คือการท่องเที่ยวเสมือนจริง (VRT) และการเพิ่มข้อมูลความเป็นจริงด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น (ART) ให้กับ VRT ซึ่ง Morrision (2013) ได้ให้ข้อมูลว่าเราสามารถนำ Application ของ ART สนับสนุนการขาย Destination และ Attraction โดยนักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปในโทรศัพท์มือถือเพื่อค้นพบภาพ 3 มิติของแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางไปเที่ยวโดยจินตนาการ (มีการนิยามศัพท์ร่วมสมัยว่า “เที่ยวทิพย์”) เช่น จินตนาการว่าตนเองกำลังไปเดินเที่ยวอยู่ใต้หอไอเฟล กรุงปารีส หรือกำลังชมมหกรรมกีฬาโอลิมปิกที่กรุงโตเกียว โดยจะมีทั้งภาพ 3 มิติพร้อมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ที่พัก ภัตตาคาร และแหล่งบันเทิง เป็นต้น จึงจัดเป็นประสบการณ์ท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวอยากเดินทางไปสัมผัสบรรยากาศด้วยตนเอง และยังเป็นช่องทางในการทำการตลาดดิจิทัลในยุค 4.0 เช่นกัน ทั้งนี้ชุมชนวัดทองนพคุณสามารถนำ VS มาใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนโดยการสร้างแบรนด์วัดทองนพคุณ On line เพื่อเผยแพร่ศิลปะและแก่นแท้ของพุทธศาสนาออกสู่สายตาชาวโลก การมีโครงการปฏิบัติธรรม ฝึกจิต ฝึกสมาธิ On line จะส่งเสริมให้ทั้งพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจในการท่องเที่ยวมิติจิตแนวพุทธศาสนาทั่วโลกมีโอกาสเริ่มปฏิบัติจิตเพื่อสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าทางจิตใจแก่ตนเอง (พยอม ธรรมบุตร, 2564)

อนึ่งนวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในชุมชนวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพมหานครครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่าล้วนเกิดจากต้นทุนทางสังคมในแง่ของการมีสถาบันหลักทางสังคม และแนวโน้มการเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวและบริการ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ กรุงเทพฯ 250 รวมถึงผังยุทธศาสตร์พื้นที่ฟูยานกะตึจัน-คลองสาน ภายใต้วิสัยทัศน์ “กะตึจัน-คลองสาน ผสานพหุวัฒนธรรม ชุมชนแห่งนวัตกรรมการเรียนรู้ ยุกระดับคุณภาพชีวิต ด้วยภาครัฐกิจและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ร่วมสมัย” ภายใต้การสนับสนุนของศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง (UddC-CEUS) เพื่อ 4 โอกาสการพัฒนา คือ 1. ย่านยุทธศาสตร์สำคัญ 2. แหล่งที่อยู่อาศัยชั้นดี 3. พื้นที่แห่งการเรียนรู้ และ 4. รุ่มรวยมรดกวัฒนธรรม เพื่อให้คลองสานและชุมชนวัดทองนพคุณ เป็นย่านที่มีความสมดุลระหว่างแหล่งงานและที่อยู่อาศัย มีพื้นที่ชุมชนเพื่อสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ทันสมัย ผู้คนสามารถเดินทางได้หลากหลายรูปแบบ มีความเชื่อมต่อและปลอดภัย มีพื้นที่สาธารณะที่เข้าถึงในทุกระดับและสามารถรองรับกิจกรรมสำหรับชีวิตประจำวัน เป็นย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีศักยภาพและเพิ่มความเป็นชีวิตสาธารณะ และมีการเรียนรู้ด้วยการลงมือทำจริง ทดลองจริง เพื่อทำให้เป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ที่เป็นย่านศูนย์กลางประวัติศาสตร์ ศาสนา และมรดกทางวัฒนธรรม สำคัญให้กับชุมชนเมือง สร้างความร่วมมือของคนในชุมชน บนกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1.1 ในระดับชาติ ทำการทบทวนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) โดยกำหนดนโยบายหลักของการพัฒนาพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน
- 1.2 ในระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น ควรมีแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ในการพัฒนาพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 1.3 ระดับหมู่บ้าน ควรมีกิจกรรมหรือโครงการในการฟื้นฟูการพัฒนาเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ชุมชน เพื่อบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภายหลังจากสิ้นสุดของการแพร่ระบาดโควิด 19

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 2.1 ควรมีการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ด้านการใช้นวัตกรรมเชิงยุทธศาสตร์ ด้านกระบวนการทัศน์ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในระดับภูมิภาค จังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้านทั่วประเทศไทย
- 2.2 ควรมีการประยุกต์ใช้ แนวทางการพัฒนาอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับยุคสมัย เช่น การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 หรือนวัตกรรมสังคม (Social Innovation) มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบบูรณาการอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กัมพล นิสิตสุขเจริญ. (2563). Virtual Event. *วารสาร Strategy and Marketing*, 19(219), 40-41.
- ชา สุภทโท. (2555). *นอกเหตุเหนือผล*. บริษัท เอ็น พี ปริ้นติ้ง จำกัด.
- ดาริน สมานนท์. (2021) จุดเปลี่ยนของศตวรรษที่ 21 *วารสาร Strategy and Marketing*, 20(226), 16

- ป.อ. ปยุตโต. (2562). *ทำบุญพื้นฐานคือทำหมู่บ้านให้เป็นรมณีย์* (พิมพ์ครั้งที่ 6). สำนักพิมพ์ผลิธัมน์ จำกัด.
- ป.อ. ปยุตโต. (2562). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). บริษัท โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮ้าส์ จำกัด.
- ป.อ. ปยุตโต. (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 18). โรงพิมพ์พิมพ์ทรัพย์ การพิมพ์.
- พยอม ธรรมบุตร. (2562). *วิถีชุมชนรากเหง้ามหานคร*. บริษัทแดนเนกีส อินเทอร์เน็ตปอเรชั่น จำกัด.
- อารยวิงโส. (2555). *พุทธเศรษฐกิจในธรรมศาสตร์*. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- โฮริ คิมิโทชิ. (2013). *อ่านธุรกิจใจใน 69 แผนภาพ*. บริษัท วีเลิร์น จำกัด
- Morrison, A.M. (2013). *Marketing and Managing Tourism Destination*, Routledge Taylors Frances group.
- W.Chan Kim & Renee Mauborgne., *Blue Ocean Strategic*: BOS